УДК 398

К.М. Миңнуллин

ХАЛЫК ИҖАТЫНДА ХУҖА НАСРЕТДИН ОБРАЗЫ
(Хуҗа Насретдин мәзәкләренең Казанда басылуына 180 ел тулу уңаеннан)

Статья посвящена исследованию образа Ходжи Насретдина и корпуса татарских народных мэзэков, связанных с этим персонажем. Цель исследования – определить значение мэзэклэр о Ходже Насретдине в контексте восточной фольклористики и выявить специфику их изучения в рамках татарского народного творчества. Актуальность работы подчеркивается 180-летием со дня первой публикации сборника текстов этого жанра в Казани в 1845 году и недостаточной изученностью этой темы в татарской фольклористике. В исследовании проанализирована динамика публикаций текстов о Ходже Насретдине на татарском языке. После первого издания 1845 года последовал перерыв, после которого в 1881 году был выпущен тиражом 4200 экземпляров сборник «Лэтаиф Хуҗа Насретдин», переиздававшийся вплоть до Октябрьской революции около тридцати раз. Выделен период стагнации в 1920-е годы XX века, когда и публикация текстов, и их научное изучение практически прекратились. Особое внимание уделено новому этапу в исследовании жанра, связанному с деятельностью писателя Абдуллы Ахмата и ведущих татарских фольклористов. Образ Ходжи Насретдина, уходящий корнями в классическую восточную литературу и фольклор, рассматривается как межнациональный культурный феномен, с особым вниманием к его месту в татарской фольклорной традиции.

Ключевые слова: фольклор народов Востока, Ходжа Насретдин, татарская фольклористика, мэзэки.

This article examines the image of Khoja Nasreddin and the corpus of Tatar folk mezeks associated with this figure. The aim of the study is to determine the significance of mezekler about Khoja Nasreddin in the context of Eastern folklore studies and to identify the specifics of their study within the framework of Tatar folklore. The relevance of the study is emphasized by the 180th anniversary of the first publication of a collection of texts in this genre in Kazan in 1845 and the insufficient study of this topic in Tatar folklore studies. The study analyzes the dynamics of the publication of texts about Khoja Nasreddin in the Tatar language. After the first publication in 1845, there was a hiatus, after which in 1881 the collection «Lataif Khoja Nasreddin" was published in a print run of 4,200 copies and was reprinted approximately thirty times until the October Revolution. A period of stagnation in the 1920s is highlighted, when both the publication of texts and their scholarly study virtually ceased. Particular attention is given to a new stage in the study of the genre associated with the work of the writer Abdullah Akhmat and leading Tatar folklorists. The image of Khoja Nasreddin, rooted in classical Eastern literature and folklore, is examined as a transnational cultural phenomenon, with particular attention to his place in the Tatar folklore tradition.

Keywords: folklore of the peoples of the East, Khoja Nasreddin, Tatar folklore studies, mezeki.

Фольклор дөньясында халык мәнфәгатьләрен яклаучы, аның әдәп-әхлак нормаларын һәм күңел тойгысын яктыртучы образ булып формалашкан Хуҗа Насретдин персонажы гасырлар дәвамында Якын Көнчыгыш, Урта диңгез буе дәүләтләре, Урта Азия һәм, гомумән, Евразия континенты халыкларында киң тарала.

Көнчыгыш классик әдәбияты һәм борынгы фольклоры нигезендә туып, алга таба күп халыкларның иҗат җимешенә әйләнгән бу образ һәр халыкның үз гореф-гадәте, шаян-тапкырлык сыйфатлары, җирле характер белән баетыла, шундагы сүз осталары, халык геройлары белән янәшә яши, аларга конкурент була, популярлык казана. Һәр халык аны үзенчә исемләп йөртә. Төрекләрдә ул – Хуҗа Насреддин яисә Бу Адәм, таҗик һәм үзбәкләрдә – Әфәнде яисә Насреддин Хуҗа, азәрбайҗаннарда – Мулла Насреддин, карачай-балкарларда – Хуҗа, Хуҗа Насреддин, Мулла, Әфәнде, казахларда – Кужанасыр, кытайларда – Аванти (ягъни Әфәнде).

Хуҗаның кайчан һәм кайда тууы, нинди һөнәр иясе булуы, хәтта кайда җирләнүенә багышланган күптөрле эзләнүләр, фаразлы язмалар басыла тора. Һәр халык аны үзенеке дип таный. Әмма, әйтергә кирәк, бу сорауларга җавап ниндидер ышандырырлык мәгълүматларга, документларга нигезләнмәгән. Дөньяның төрле илләрендә әлеге фольклор герое турындагы мәзәк җыентыклары дөнья күрә, сәхнә әсәрләре иҗат ителә һәм сәхнәләштерелә, кинофильмнар төшерелә, аның образын өйрәнүгә багышланган фәнни хезмәтләр дә языла тора.

Бу популярлык Хуҗа Насретдин мәзәкләренең халыкара фольклорга әйләнеп киткәнлеген күрсәтә дә инде. Шуннан чыгып, 2022 елда Азәрбайҗан, Иран, Казахстан, Кыргызстан, Таҗикстан, Төрекмәнстан, Төркия һәм Үзбәкстан дәүләтләре тәкъдиме белән Хуҗа Насретдин турындагы мәзәкләрне сөйләү традициясе ЮНЕСКОның Дәүләтара комитеты сессиясендә Кешелекнең матери-аль булмаган мәдәни мирасы җәүһәрләре исемлегенә кертелә [8].

Хуҗа Насретдин татар халкында да бик популяр. Аны бездә Хуҗа Насретдин дип тә, Хуҗа әфәнде яисә Хуҗа гына дип тә йөртәләр. Татарларның Көнчыгыш халыклары белән бик күптәннән килгән икътисади бәйләнешләре мәдәни байлыкларга бер халыктан икенчесенә күчү мөмкинлеге бирә. Хуҗа мәзәкләре дә безгә әнә шул бәйләнеш аркасында килеп кергән. Ләкин аларның татар халкына кайсы гасырларда үтеп керүен анык билгеләү кыен [11: 6]. Ә менә Хуҗа Насретдинның, фольклорчы Х. Мәхмүтов сүзләре белән әйткәндә, Казанга беренче «рәсми визиты» 180 ел элек була, ягъни 1845 елда татар телендә махсус мәзәкләр китабы басыла [11: 6; 5: 103]. Әмма моңа кадәр әле Хуҗага күп гасырларга сузылган озын юллар үтәргә кирәк була.

Тикшеренүчеләр әйтүенчә, Хуҗа Насретдин образы инде XI–XIII йөзләрдә үк гарәпләрнең көлкеле хикәяләрендә Джуха исеме белән танылган герой булып яшәп, сәлҗукларда, аннан инде төрекләрдә яңача формалаша, яңа исем ала [2: 244]. Хуҗага бәйле беренче

гыйбрәтле хикәяләр исә 1480 елда Төркиядә «Салтукнамә» дип аталган китапта, соңрак, XVI гасырда, язучы һәм шагыйрь Джами Рума Ламия җыентыгында дөнья күрә [2: 249]. XVII гасыр ахырында исә Насретдинның Европа буйлап сәфәре башлана. Аның турындагы әсәрләр француз тәрҗемәчесе һәм Шәрык белгече Антуан Галланның Парижда чыккан «Paroles remarcables et maximes des orientaux» («Замечательные высказывания и изречения народов Востока») дип аталган мәзәкләр җыентыгында урын ала [4: 62] Шунысын да әйтик: әлеге тәрҗемә остасының исеме тарихка Европа халкына тәүге тапкыр «Мең дә бер кичә» әкиятләрен тәкъдим итүче буларак та кереп калган. XVIII гасырның 40 нчы елларында билгеле дәүләт эшлеклесе һәм галим Дмитрий Кантемир үзенең «История османского государства» хезмәте аша европалылар белән бергә россиялеләрне дә төрек теленнән тәрҗемә ителгән берничә мәзәк белән таныштыра [4: 62]. Әлеге хезмәт 1743 елда – француз, 1745 елда немец телләрендә дә басыла [10: 26].

Рус телендә махсус җыентыклар басылу турында мәгълүматыбыз юк, әмма XIX гасырның икенче яртысында әлеге мәзәкләрнең үрнәкләре, алар фәнни яктан өйрәнелә башлаган язмалар Кавказ, Кырым якларында, Киев, Санкт-Петербург һәм башка төбәкләрдә чыгып килгән «Кавказ», «Теркские ведомости», «Киевская старина», «Новое обозрение» кебек басмаларда еш күренә башлый [4: 63].

Мәгълүматларга караганда, Хуҗа Насретдин турындагы мәзәкләр җыентык булып тәүге тапкыр 1837 елда Истанбулның «Матбаа-и Амире» (Королевская типография) басмаханәсендә «Летаиф-и-Ходжа Насреддин» исеме белән дөнья күрә [2: 252] һәм алга таба төрек телендә Хуҗа Насретдин мәзәкләре җыентыклары шушы исем белән һәм башкача аталып, күп тапкырлар басыла.

Төркиядә махсус җыентык нәшер ителүгә озак та узмый, Хуҗа Насретдин мәзәкләре, тәрҗемә ителеп, 1845 елда Казанда Л. Шевиц атлы чит ил эшлеклесе типографиясендә басылып та чыга. Әйтергә кирәк, бу Казандагы беренче хосусый типография да булып тора. «Ләтаиф Хуҗа Насретдин әфәнде» исемле әлеге җыентыкта 124 мәзәк урын алган. Китапның тиражы күрсәтелмәгән. Бу җыентык татар телендә беренче мәзәкләр китабы була.

Ләтаиф, берлек санда «ләтыйфә (гарәпчә-фарсыча-төркичә – мәзәк, анекдот, көлкеле, үткен мәгънәле кыска хикәят) – Шәрык халыклары фольклорында һәм әдәбиятында кече эпик жанр атамасы. <...> Башка халыклардагы кебек үк, бу жанрдагы әсәрләр татарларда элек-электән киң таралган. <...> XIX гасыр азакларында ләтыйфәгә параллель рәвештә мәзәк, “мәзах”атамасы кулланыла башлый. Бу хәл 20–30 нчы елларына кадәр дәвам итә» [1: 86], ягъни мәзәк сүзе киң таралыш алганчы, ләтыйфә атамасы көлкеле кыска хикәя мәгънәсендә йөри.

Шуннан соң татар телендә мәзәкләр бастыру эше шактый вакытка тукталып тора. Моңа Казандагы хосусый типографияләрдә татар

китабы бастыруның патша әмере белән берничә елга тыелуы, алга таба цензураның көчәюе дә тәэсир итми калмагандыр [3: 41, 44–46]. Нибары 1870 елда гына «Җамигъ әл-ләтаиф», 1873 елда «Мәҗмәгъ әл-ләтаиф» дип исемләнгән мәзәк җыентыклары басылып чыга. Хуҗа Насретдин мәзәкләренә исә наширләр 36 ел узгач кына әйләнеп кайталар. 1881 елда «Ләтаиф Хуҗа Насретдин» басмасы кабат нәшер ителә (күләме 32 бит, тиражы 4200 данә). «Татар фольклоры. Библиографик күрсәткеч»ендәге мәгълүматларга караганда, XIX гасырның икенче яртысында һәм XX гасыр башында Хуҗа Насретдин мәзәкләре 31 мәртәбә басыла [9; 6: 8]. Алар «Ләтаиф Хуҗа Насретдин», «Ләтаиф Хуҗа Насретдин әфәнде», «Хикәят Хуҗа Насретдин», «Хикәятел Шәех Насретдин», «Шәех Насретдин әфәнде хикәясе» «Рәсемле ләтаиф Хуҗа Насретдин» һәм башка исемнәр белән дөнья күрәләр. Аерым басмаларның тиражы 10, 12 мең данәгә җитә һәм сериядәге җыентыкларның гомуми тиражы исә 100 меңнән арта. Октябрь инкыйлабына кадәр Хуҗа Насретдин мәзәкләренең соңгы басмасы 1916 елда «Кәримия» нәшриятында дөнья күрә. 1919 елда исә Казанда Ш. Хөсәенов варислары нәшерендә (ул вакытта 1-я государственная типография статусында) әлеге мәзәкләр сериясенә нокта куйган «Хуҗа Насретдин» җыентыгы басыла.

Бу җыентыклар күп тапкырлар басылып чыкса да, аларда аз гына үзгәрешләр белән бер үк текстлар кабатлана. Шуңа күрә 13 томлы «Татар халык иҗаты» тупламасының «Мәзәкләр» томын әзерләүчеләр аеруча беренче басмага нигезләнүләрен ассызыклыйлар [6: 350]. Шулай да, әкренләп, әсәрләрдәге тормыш-көнкүреш детальләре, вакыйга барган урыннар җирле шартларга якынайтыла, Хуҗа аралашкан даирә яңара. Беренче басмаларның тулысынча тәрҗемә әсәрләр икәнлеге, чор таләпләренә дә бәйле рәвештә аларның теле бүгенге укучы өчен шактый авыр булуы, XX гасыр башларындагы җыентыкларның исә тел-стиль ягыннан заманга яраклаша баруы билгеләнә [11: 219; 4].

1920 еллар башыннан халык авыз иҗатын җыю, бастыру, фәнни эзләнүләр алып баруга идеологик төсмер өстәлсә дә, төрле жанрлар буенча җыентыклар дөнья күрә тора, күпсанлы газета һәм журналларда халык иҗатына бәйле материаллар актив урын ала. Шул ук вакытта мәзәкләр аерым басма буларак кына түгел, вакытлы матбугат битләреннән дә югала. Әйтик, фольклор буенча библиографик күрсәткечтә югарыда телгә алынган мәзәкләр сериясе чыгу туктаганнан соңгы егерме елда мәзәк текстлары кергән басмалар теркәлми. Бары тик 1939 елда «Пионер каләме» журналының 5, 7 нче саннарында икешәр мәзәк тексты бирелә. 1941 елда шул ук журналның 1–3 нче саннарында «Хуҗа Насретдин әкиятләре» исеме белән мәзәк текстлары басыла.

Хаклы рәвештә, мәзәкләргә мондый карашның сәбәбе нәрсәдә булды икән соң дигән сорау туа. Жанр таләпләреннән чыгып, тормыштагы социаль мәсьәләләргә кагылу, төрле тискәре күренешләрне

сатира-юмор ярдәмендә генә фаш итүме?! Алай дисәк, нәкъ шушы елларда илнең төрле төбәкләрендә Хуҗа Насретдин мәзәкләрен төрекчәдән актив тәрҗемә итеп бастыру, халыктан яңаларын язып алып туплау, киң таралган фольклор образының тарихын, әсәрләрнең идея-эстетик кыйммәтен өйрәнү башлана. Әйтик, 1936 елда Мәскәү һәм Ленинград шәһәрләрендә урнашкан, үз вакытында абруй казанган «Academia» нәшриятында 300 битлек «Анекдоты о Ходже Насрэд-дине» дип исемләнгән җыентык чыга. Мәзәкләрнең төрекчәдән тәрҗемәсе атаклы Шәрык белгече В.А Гордлевский тарафыннан башкарылган. Аның китаптагы бай һәм тирән эчтәлекле кереш мәкаләсе һәм искәрмә мәгълүматлары исә бүген дә зур фәнни әһәмияткә ия. Әлеге җыентык белән бер үк вакытта Кырым АССР дәүләт нәшриятында Алупка Дәүләт Музей-йорты тарафыннан «Анекдоты о Ходже Насреддине и Ахмет Ахае» исемле җыентык әзерләнә һәм 1937 елда басылып та чыга. Биредә урын алган Хуҗа Насретдин һәм Кырымның үз популяр фольклор персонажы Әхмәт Ахай[1] мәзәкләре исә шул елларда Музей-йорт фольклорчылары төркеме тарафыннан Кырым татар авылларында язып алынганнар. Оешманың яшь фәнни хезмәткәре С.Д. Коцюбинский ике йөз егермедән артык мәзәкне (унга якыны гына Әхмәт Ахай турында) рус телендәге басмага әзерләгән һәм «Оджа Насреддин и его место в крымском фольклоре» исемле сүз башы һәм искәрмәләрне язган. Күпсанлы чит ил чыганакларына да таянып язылган кереш мәкалә (50 биттән артык) юмор-сатираның дөнья әдәбиятында урын алуын, Хуҗа Насретдин образының барлыкка килүен, төрле халыклар иҗатында, аерым алганда Кырым җирлегендә аның таралу-популярлашу тарихын яктырта. Болардан тыш «Кабардинский фольклор» (М.-Л., «Academia», 1936), «Сто сказок о проделках муллы Наср-Эддина» (Пятигорск, 1937) басмаларын да атап узарга була.

Шулай да Хуҗа Насретдин образы татар халкы күңеленнән җуелмый. Язучы Абдулла Әхмәт, матбугат битләрендә мәзәк текстлары белән күренмәсә дә, 1942 елда «Хуҗа Насретдин мәзәкләре» исемле җыентыкны дөньяга чыгара. Хуҗа мәзәкләренең Октябрь инкыйлабыннан соңгы беренче басманы төзүченең кереш сүзе «Данлыклы Хуҗа һәм аның турындагы атаклы мәзәкләр» дип аталган. Барлыгы өч тематик һәм мәзәк вариантлары бүлекчәләрендә 200 әсәр урнаштырылган. Элеккеге басмалардагы мәзәкләр белән бергә халыктан тупланганнары да бар. Информантлар исемлегендә язучы Абдулла Алиш, фольклорчылардан Гомәр Разин (язучы Гомәр Бәширов псевдонимы), Хәмит Ярми, Вәли Хаҗиевларны да күрәбез. Шушы рәвешле Хуҗа Насретдин мәзәкләре яңадан офыкларын киңәйтә.

50 нче елларда «Совет әдәбияты», «Чаян», «Азат хатын» «Яшьлек»... «Ялкын», «Пионер» журналларында да ара-тирә Хуҗа турындагы

[1] Ахай Озынбашский (Хуҗа Насретдинның оныгы дип тә йөртәләр) Озынбаш авылында туган, диелә.

мәзәк текстлары басыла. Ә инде 1962 һәм 1966 елларда А. Әхмәт җыентыкның тулыландырылган икенче һәм өченче басмаларын әзерләп чыгара. Ике басманың да кереш мәкалә авторы – танылган фольклорчы Хәмит Ярми. Ул үз язмасында Хуҗа мәзәкләренең күпгасырлык үткән юлын, билгеле булган төп чыганакларны, татар телендә нәшер ителгән җыентыкларны барлый. Китапларның икенче басмасындагы «Төзүчедән бер-ике сүз» дип аталган язмасында мондый юллар бар: «Бу китапка, беренчедән, татар халкы арасында сөйләнеп йөри торган мәзәкләр тупланды. ...Аннары революциягә кадәр «Ләтаиф Хуҗа Насретдин әфәнде» исеме белән басылып чыккан җыентыктан сайлап алып эшкәртелде. ...Шулай ук, ...рус телендә 1958 елда чыгарылган «Хуҗа Насретдин турында мәзәкләр» җыентыгыннан да күп кенә мәзәкләр тәрҗемә итеп алынды. Аларның барысы да төрек теленнән тәрҗемә ителгәннәр» [11: 219].

Хәмит Ярми мәзәкләрне барлау һәм җәмәгатьчелеккә тәкъдим итүгә карата фольклорчы галим буларак үз фикерен җиткерә һәм киләчәккә бу юнәлештәге бурычларны да билгели: «Хуҗа мәзәкләрен бастыру, аларны төрлеләндерүдә, башка барлык халыклар кебек үк, татар халкы да актив катнаша. Бигрәк тә Октябрьдан соң басылып чыккан җыентыкларда безнең халыкның тормыш-көнкүрешен һәм аның гореф-гадәтләрен чагылдырган мәзәкләр дә байтак очрый. Ләкин безнең халык арасында Хуҗа исеме белән туган мәзәкләрнең махсус рәвештә җыйналганы, өйрәнелгәне юк әле. Киләчәктә Хуҗа Насретдин мәзәкләре җыентыкларын үзебездә туган мәзәкләр хисабына баету якындагы мөһим бурычларның берсе булырга тиеш» [11: 9].

Хуҗа Насретдин мәзәкләре нигезле урын алган чыганакларның тагын берсе – «Татар халык иҗаты» тупламасының 1979 елда нәшер ителгән «Мәзәкләр» томы. Җыентыкның кереш, искәрмәләр һәм чыганаклар өлешендә Хуҗа мәзәкләренең тарихы, төп чыганаклары, образның татар дөньясында таралуы һәм аның татар халкы тарафыннан үз репертуарына иҗади үзләштерелеп кабул ителүе ассызыклана. Җыентыктагы 230 мәзәкнең күпчелек өлеше А. Әхмәт төзегән басмалардан сайлап алынса, дүрттән бере – татар вакытлы матбугатында чыккан, яисә фольклор фондларында теркәлгән материаллар. Тупламадагы искәрмәләр һәм чыганакларны анализлау да кызыклы гына мәгълүматлар бирә. XIX гасыр урталарында ук чыккан басмалар аша таралган мәзәкләрнең байтагы, эчтәлек һәм бигрәк тә тел-стиль ягыннан аерым үзгәрешләр кичереп, халык телендә яши һәм бүгенге китапларда да басыла икән. Биредәге Хуҗа турындагы мәзәкләрнең 40 тан артыгы 1845 елда нәшер ителгән беренче басмада ук урын алган булган, охшаш яки якын сюжетлылыгы ягыннан 70 тән артык мәзәк Азәрбайҗанда чыккан «Анекдоты Моллы Насреддина» (Баку, 1975) җыентыгындагы әсәрләр белән тәңгәл. Бу исә Хуҗа Насретдин мәзәкләренең чын мәгънәсендә халыкара фольклор байлыгы икәнен тагын бер кат раслый.

Фольклор әсәрләренең халыкара дәрәҗәгә күтәрелүендә яисә аерым персонажларның популярлык казануында басма хезмәтләрнең дә роле зур. Без моны Хуҗа Насретдин мәзәкләре төрек, Европа халыклары телләрендә дөнья күргән китапларга бәйле рәвештә дә күрдек. 1940–1950 елларда Л.В. Соловьев язган «Возмутитель спокойствия» һәм «Очарованный принц» әсәрләренең басылуы һәм шул ук елларда экранлаштырылуы, Хуҗа Насретдинны СССР киңлекләрендә яшәгән халыклар арасында гаҗәеп дәрәҗәдә популярлаштыруы – моның тагын бер ачык мисалы. Ә инде XIX гасыр урталарында Казанда «Ләтаиф Хуҗа Насретдин әфәнде» җыентыгының нәшер ителүе һәм дистә еллар дәвамында зур-зур тиражлар белән кат-кат басылуы татар халкын гына түгел, Россиядагы күпсанлы мөселман халыкларына да мәгърифәтчелек, китапчылык юлына чыгарга этәргеч биргәндер. Төрек теленнән тәрҗемә аша кергән Хуҗа мәзәкләре чит җирлектә барлыкка килеп, башка тормыш-көнкүреш вакыйгаларын сурәтләсә дә, тора-бара халык телендә-күңелендә нык үзләшеп, төп герое милли персонаж булып китә һәм татар фольклорындагы мәзәк жанрын популярлаштыруда да зур роль уйный.

Әмма Хуҗа Насретдин мәзәкләренең татар телендә чыккан басмалары тарихын барлау аларның ил буенча фәнни әйләнешкә керү-кермәү мәсьәләсен дә китереп чыгара. Әйтик, В.А. Гордлевский, С.Д. Коцюбинскийларның 1930 елларга караган фәнни язмаларында күпсанлы басма чыганаклар барлана. Әмма дистә еллар дәвамында даими чыгып килгән һәм киң таралган Казан басмалары телгә алынмый. Соңгырак вакытка килсәк, 1986 елда Мәскәүдә 1200 дән артык мәзәкне эченә алган 622 битлек «Двадцать четыре Насреддина» исемле китап (төзүчесе М.С. Харитонов) дөнья күрә [10]. Басманың «Указатель текстов по национальностям» дип аталган күрсәткечендә мәзәкләрнең егерме дүрт халыктан тупланганлыгы күренә. Күпчелеге – СССРда яшәүче халыклар. Идел буе татарларыннан бары ун мәзәк алынган. Алар – әдәбият белгече, фольклорчы М.А. Васильевның 1928 елда Казан университеты каршындагы Археология, тарих һәм этнография җәмгыяте басмасында чыккан «Татарские версии анекдотов Ходжи Насреддина» язмасына мисал буларак китерелгән мәзәк текстлары. «Ләтаиф» сериясе дә, А. Әхмәт төзегән җыентыклар да, академик басманың «Мәзәкләр» томы дә читтә калган. Димәк, һәр очракта да рус телле чыганаклар гына файдаланылган. Мәзәк жанрын фәнни яктан соңлап, 1960 елларда гына өйрәнә башлау, халык иҗаты әсәрләрен рус телендә бастыруның сүлпәнлеге – әлеге хәлнең төп сәбәпләредер.

Соңгы елларда «Татар халык иҗаты» тупламасының 15 томлыгы рус телендә чыгып килә. Шул исәптән «Мэзэки (народные шутки)» томы (Казань, 2017), кереш мәкалә, искәрмәләр һәм чыганаклары белән, аның нигезендә әзерләнгән «Татарская хитрость: Мэзэки (народные шутки)» (Казань, 2023) китабы рус телле җәмәгатьчелеккә тәкъдим ителде. Мондый басмаларны файдаланып, мәзәк жанрын

өйрәнү буенча махсус тикшеренүләр дә булыр һәм болар барысы да татар Хуҗа Насретдинына багышланган һәр төр чыганакны илкүләм фәнни әйләнешкә кертүгә уңай йогынты ясар.

Әдәбият

1. Әдәбият белеме сүзлеге / төз.-ред. А.Г. Әхмәдуллин. Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. 238 б.

2. *Гордлевский В.А.* Послесловие к сбор. «Анекдоты о Ходже Наср-эддине». Изд. 2. М., 1957. 278 с.

3. *Кәримуллин Ә.* Китап дөньясына сәяхәт. Татар басма сүзенең сәхифәләреннән. Казан: Татар. кит. нәшр., 1979. 208 б.

4. *Коцюбинский С.Д.* Предисловие к сбор. «Анекдоты о Ходже Насреддине и Ахмет Ахае». Симферополь: Госиздат Крым. АССР, 1937. 367 с.

5. *Мәхмүтов Х.Ш.* Мәзәкләр // Татар фольклоры жанрлары. Казан, 1978. Б. 102–123.

6. *Мәхмүтов Х.Ш.* Татар халык мәзәкләре // Татар халык иҗаты: Мәзәкләр / төз.: Х.Ш. Мәхмүтов, А.И. Садыйкова. Казан: Татар. кит. нәшр., 1979. 390 б.

7. *Мәхмүтов Х.Ш.* Хуҗа Насретдин – Казанда // Социалистик Татарстан. 1983. 25 март.

8. Список шедевров устного и нематериального культурного наследия человечества – Википедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki (дата обращения: 21.08.2025)

9. Татарский фольклор: 1612–2022: Библиографический указатель = Татар фольклоры: 1612–2022: Библиографик күрсәткеч. Казань, 2022. 480 с.

10. *Харитонов М.С.* Двадцать четыре Насреддина. М.: Наука, 1986. 622 с.

11. *Ярми Хәмит.* Хуҗа Насретдин мәзәкләре // Хуҗа Насретдин мәзәкләре / төз. һәм әдәби эшкәртүче А. Әхмәт. Казан: Татар. кит. нәшр., 1962. 232 б.

Миңнуллин Ким Мөгаллим улы,
филология фәннәре докторы, профессор,
ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының халык иҗаты бүлеге баш гыйльми хезмәткәре

Миннуллин Ким Мугаллимович,
доктор филологических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела народного творчества Института языка, литературы и искусства имени Г. Ибрагимова АН РТ

minnullin.kim@yandex.ru